

SZERKESZTŐI FÜLSZÖVEGEI

Száraz György: *A Rókus-templom harangjai*
Magvető, Budapest, 1979.

Dráma, komédia, tragikomédia és tévéjáték... Hét mű – Száraz György 1969 és 1978 közötti munkásságából – szerepel ebben a kötetben. Darabjainak többsége történelmi természetű, ez azonban nem azt jelenti, mintha a szerző kizárólag a múlt történelmét ábrázolná, hanem azt: a történelmi anyagból merít, azt formálja, olyasféle meg gondolásból vagy belátásból, amelyet Louis Aragon így fogalmazott meg: ki tudja, mikor kezdődik a jelen, és mikor ér véget a múlt. Száraz György erre a nehéz kérdésre keresi a minél pontosabb választ – a mi számunkra; darabjai tehát jelen idejűek. Olyan fájó pontokhoz tér vissza az író, olyan sebeket diagnosztál, amelyek mai helyzetünket is többé-kevésbé meghatározták vagy befolyásolják-motiválják: hatással vannak vagy lehetnek szemléletünkre, gondolkodásunkra és érzelmeinkre. Tragikus bukások (Batsányié, az 1848/49-es forradalom és szabadságharcé) és olyan, az adott körülmények lenyomataként létrejött magatartások és alkalmazkodások, amelyekben a nevetséges és az ijesztő keveredik, valtatása, elemzése zajlik le valamennyi színművében. Mindez azért, hogy tisztázódjék a minket is érintő következményük. Száraz György megkövült előítéletek, eszmei stílus nélkül, megejtő jóhiszeműséggel és egyszerűen megejtő tárgyilagos szigorúsággal igyekszik eloszlatni a történelmi félreértéseket, és helyükbe állítani a valóságot.

Szervác József: *Szavak hazáig*
Magvető, Budapest, 1980.

Mint néhány, igen figyelemreméltó tehetséggel bemutatkozó pályatársa, Szervác József is elhatárolja magát az előre kialakított nézetektől, az úgynevezett nagy szavak, általános fogalmak beidegződött értelmezésétől éppen úgy, akár azok mutatós frázisköltészeti megfelelőjétől. Olyan ideákat keres és fogad el, amelyeket kizárólag a realitás ébreszthet benne. Vers-útja keserű, de egyszerűen energikus érzelmi eseményeken keresztül egy rendkívül szigorú belátáshoz vezet, mely ugyanakkor kiélezett vonatkoztatás is, arra, hogy minden, ami vele, a fiatalságával történt vagy történik, szükségszerű is, meg lehetetlen is, mind egzisztenciális, mind emocionális és intellektuális tekintetben. Tragikus feszültségű pattállapot ez, és kibírhatatlanul elfogadhatatlan, de éppen nehéz elviselhetetlensége kényszeríti Szervác Józsefet a szabadság lehetséges mértékének az elérésére. Nem képzeleg, nem szenved, hanem fogcsikorgatva küzd, nem függetleníti magát fikciókkal, mert nem a csak elgondolható, a csak vágyható, hanem annak, ami van, az „eszméit” akarja megtalálni és megélni.

Györe Balázs: *A jámbor Pafnutij apát keze vonása*
Magvető, Budapest, 1982.

A kötetzáró ciklus egyetlen poéma: *Az egyetlen vers felé*. Ez a cím hangsúlyozottan egy közeledésre, folyamatos közeledésre utal, és – tegyük hozzá – megérkezésre, más szóval: a költészethez való eljutásra. Györe Balázs ugyanis úgy véli, szinte lehetetlen megtalálni azt a költészetet, melynek „jelei eléri tárgyukat”; mely azonosulni tud azokkal az érzelmekkel és gondolatokkal, amelyeket a kifejezés révén próbál megvalósítani és értelmezni, olyan élményeket nyújtva, amelyek nem maradnak alul az élet élményeivel szemben. Györe Balázs kételkedik a líra úgynevezett eszközeiben, még inkább pedig: nemigen hisz a viselkedésében, meg-

Tillmann Hanna: Valkűrök. Wotan

annyi „szerepformálásában”. Jómaga éppen ezért leépíti az írást, egészen a hangtalanságig, a csöndig, igen különös módon téve ezt, mondhatni: szeriális szerkesztéssel, használva ezt a szerkesztést úgy is, hogy a leépítés fordítottja, az írás felépítése is igazzá váljék; a „hang elvesztése” a hangzás megtalálása, anyagszép érzékenysége legyen.

Kemenczky Judit: *Sorsminta*
Magvető, Budapest, 1982.

1979-ben jelent meg Kemenczky Judit első verseskötete, *A vesztő*, mely komoly érdeklődést váltott ki mind az irodalmi közvélemény, mind pedig az olvasóközönség körében. A *Sorsminta* következetesen tágitja azt a

kérdéskört és mélyíti tovább azokat a konfliktusokat, amelyek korábban is szervezték Kemenczky Judit költészetét; még intenzívebbé tette a reá annyira jellemző érzelmi képzelőerőt és az élményeket megélló és értelmező képi kifejezésmódot. A versek, melyek – mondhatni – élménytörténetek, szinte kultikus megszállottsággal törnek arra, hogy a szorongatott, elfásuló gyötrődéseket és „manipulált” fájdalmakat okozó helyzetekben is megeljük az emberi egzisztencia cselekvő megvalósulát – teljes és himnikus megnyugvását.

Lakatos Menyhért: *Akik élni akartak*
Magvető, Budapest, 1982.

A *Füstös képek*, az első magyar cigányregény szerzője azt firtatja könyvében, hogy az utóbbi évtizedekben végbement társadalmi változásokból „mennyi az igaz” – a cigányokra nézve. Másképpen mondva: kedvezőbbre fordult-e a cigányság helyzete. A választ szokatlan, mégis jelképpé növvő történettel keresi meg Lakatos Menyhért. Egy cigánytelep a maga keserves erőfeszítése árán, minden „külső” segítség nélkül téglagyárat hoz létre, mely megszabadítaná a nyomorúságos cigánysorstól, és kiválthatná az évszázadok óta tartó elszigeteltségből. Az üzemből azonban kiforgatja a helyi termelőszövetkezet, kiforgatja a gyanakvás, az előítélet és a féltékenység. Ebből a kifejtésből derül ki: „mennyi is igaz” az említett változásokból. Mégis, a kudarc ellenére valamilyen átalakulás kezdődött el a telep életében. Ha anyagi és életforma-természetű hasznat nem húztak is a téglakészítésből a telep lakói, olyat azonban, amelynek erkölcsi és magatartásbeli értéke van, igen: ugyanis a munka, mondhatni: a teremtő cselekvés segítette őket abban, hogy szabaduljanak némileg a régestelen-régen természetükké rögződött babonáktól, rossz szokásoktól és vonásoktól, és eljussanak addig a belátásig, miszerint vissza lehet ugyan álmodni olyannak a világot, mint amilyen a múltban volt, „de úgy élni benne, mint akkor, már nem lehet”.

Géczi János: *Léghajó és nehezéke*
Magvető, Budapest, 1983.

Géczi János első verseskötete feltűnően érdekes, mondhatni: regényes kompozíció; három ciklusából a középső, az epikus természetű a tartópillér: a *Jegyzőkönyv egy irodalmi önképzőkorról, előzményekkel, megjegyzésekkel és kiegészítésekkel* című poéma. Ebben a fikcióban értelmezi és határozza meg saját és általában: nemzedéke igen sokat vitatott létérzését: a vélt kirekesztettséget, a bizonytalanságot, az örökös átmenetiséget: „a mi-ből kitoloncolva, s az én-hez el nem jutva”; „már a tól-tól távol, de az ig-ig el nem jutva”. Ez a helyzetfelismerés az „önképzőkör” fel- és megidéző történéseiben és légkörében bontakozik ki. Jóízű akkurátussággal, kedvesen körülményeskedően, reflexiókban változatosan írja a történetet Géczi János. Akkurátussága és körülményeskedése érzelmi eszköz, mely ironiává, fájdalommal, elfogódottsággá és intenzív élménnyé eleveníti a személyes és nemzedéki egzisztenciális életrajtot.

Tandori Dezső: *Sár és vér és játék*
Magvető, Budapest, 1983.

„Aki valami nagyon egyszerű történetet keresne: itt találja meg vajon? Megtaláltunk egy madarat... 1979 májusában megtaláltuk Tilit... Tili 1980 áprilisában tojni kezd: nem vagyunk eléggé gondosak és szerencsések: már későn látunk a megmentéséhez: balszerencse is kísér minket: Tili meghal...” Ebből a – talán – „valami nagyon egyszerű történetből” alakul ki a *Sár és vér és játék* tényfolyamata, illetve tényfolyama. Tandori Dezső ugyanis ki akarja nyomozni Tili halálának körülményeit és okait. Az ezekre vonatkozó tény- és adatrengeteg és a nyomok, a feltevések sok irányba, sok okhoz vezetnek vagy vezethetnek. Éppen ezért az anyag ismételt, sokszor ismételt előkerül, megforgatódik, feltételeződik, más szóval: állandóan újból megtörténik. „Talán a könyv, ha bemásolom ezeket az önisméltéseket, éppen így ad valami képet erről a szerencsétlen ügyről és a

mi állapotunkról utána, és sokan rá fognak ismerni a sajátjukra, ilyen s más esetekben...” – írja ezzel kapcsolatban Tandori Dezső. A regény azonban nemcsak a „szerencsétlen ügyről” ad így képet, hanem arról is, hogyan kell élnünk és bánnunk azzal, amit nélkülözhetetlennek érzünk, aminek örülni tudunk. Aktívan kell tevékenykedni érte, hogy ne veszítsük el. De nem elég tevékenységünkhöz az együttérzés, a jóakarát, a lelkesedés, a szenvedés és a mégoly nagy ragaszkodás és szeretet sem. Valami plusz szükséges hozzá: a pontosság, a lehető legnagyobb „profi” pontosság. Értenuünk kell, nagyon kell értenuünk ahhoz, ami van: „...mindent jól tettünk, csak hinni nem lett volna szabad abban, hogy bárki megmondhatja, mi van, nyomozni kellett volna szakadatlan, nyomozni mániákusan, amikor jó az eredmény, akkor is, tovább kellemetlenkedni a jó ügy érdekében, egyetlen pillanatig sem pihenne, ahogyan ennek elvben a világban is lennie kéne...” A minél nagyobb pontosság keresése és annak megfogalmazása ez a könyv, létfontosságúnak érzett megfogalmazása, mert eme bizonyos többlet nélkül nem tudjuk megtartani azt, ami a miénk, ami megmutat minket. Mert: „Talán nem beszélhetünk önmagunkról. Talán nincs ilyen kifejezés. Talán ezért vannak a kártyabajnokságok. Talán ezért vannak – életre-halálra már – a madarak”, mert nélkülük kifejezéstelenek vagyunk, kifejezhetetlen az örömünk, a szomorúságunk, a szeretetünk, mert önmagunk kifejezése nem bennünk van, hanem a világunkban.

Thurzó Gábor: *A szent*
Magvető, Budapest, 1983.

Thurzó Gábor egyik legemlékezetesebb és legjelentősebb munkája *A szent*. A Szentszék Vizniczei prelátust bízta meg: legyen az *advocatus diaboli*, az „ördög ügyvédje”, „Isten szolgálója” Gregor István szentté avatási perében. Azaz: ellenőrizze az állítólagos csodákat, amelyek a szent hírében álló, tragikus sorsú kispap közreműködésére történtek, hallgassa meg Gregor életének tanúit, csodák és tanú-

vallomások keresztútján keresse meg az igazságot. A prelátus ellentmondásokat fedez fel Gregor ifjúkori naplója és lelki vezetője, a József társasági Erdélyi atya életrajza, az Erdélyi által felvett tanúvallomások között. Megérti, hogy Erdélyi atya a szerencsétlen kispap „szenvedésének tüzen süti a maga szerencsétjét”, hogy a József Társaságnak szentre van szüksége, megérti, hogy a rendszer is igényt tart az „engedelmesség és a szenvedés szentjére”, hiszen a szovjetunióbeli első nagy vere-ségek esztendejében vagyunk. És Vizniczei nem Gregor szentté avatási perének, hanem egy történelmi pernek lesz az *advocatus diaboli*: bukása őt emeli a regény főhőssévé, és Erdélyi atya áldozata, a szerencsétlen Gregor már csak ürügye a történetnek. Noha nem nehéz felismerni Kaszap István tragikus sorsának elemeit a regényben, *A szent* mégsem kulcsregény. Az író jóval többre vállalkozott annál, hogy kimondja az igazságot a régi, irattárba került szentté avatási perben: nem egy ember, hanem a történelem igazságát nyomozta, és egy szentté avatási per helyett a múlt perét írta meg, melyben mindenki, hívő és nem hívő egyaránt érdekelt.

Csajka Gábor Cyprian: *Tantra*
Magvető, Budapest, 1984.

Meglehetősen ritka az olyan első verses-könyv, amelyiknek akkora érzelmi irama, annyira heves indulati lüktetése volna, mint amilyen Csajka Gábor Cyprian kötetének, a *Tantrának* van. Miből adódik vajon az a kifogyhatatlan energia és töretlen lendület, amely a legjelentősebb verseket létrehozta és ösztönös elevenségben tartja? Egyrészt kétségtelenül Csajka Gábor Cyprian fiatalságából, illetve a versek tizen- és huszonéves korából, másrészt – és ez a fontosabb – a körülmények, az adottságok, a feltételek, egyáltalán: az egzisztencia vagy éppen az egzisztenciátlanság nyílt és teketóriátlan érzelmi felélé-séből, szinte a kiszolgáltatottságig jóhiszemű és fokozottan érzékeny feléléséből. És mit mond Csajka Gábor Cyprian költészete arról: mire való, mire kell ez a felélés? Egyfelől a kor

és valóságának minél pontosabb megélésére és megértésére, másfelől pedig arra, hogy ez a féltés, melyben oly sok ellentmondás, tisztázatlanság és baljós mozzanat van, végül is olyan érték-ként térüljön meg, amely nélkülözhetetlen a teljesebb létezéshez.

Tandori Dezső: *Celsius*
Magvető, Budapest, 1984.

A kötet mottója két Szép Ernő-idézet, a másodikban olvashatók ezek a sorok: „A piktorok festenek mezőt, zöld színt festenek, az a fő s minden a fű közt. De én nem vagyok festő, csak egy ember vagyok, hát énrám nézve minden kötelező, amit itt a szem kapott... mindez követel valamit tőlem, azt, hogy megjelenését fogadjam úgy, mint a napvilág elfogadja, azt, hogy szállást adjak neki eszméletemben, mindennek a világon, hogy fölleheljem... hogy ott gondoljam gondolatomban, hogy érzésemben érezzem, mind-mind a világot...” Ebből az idézetből, erről az idézetről kilátás nyílik az egész könyvre; arra, hogy a könyv (és a költészet) a fű, s minden a fű közt, nem pedig egyetlen zöld szín, és a poeta nem költő, csak egy ember, akire minden kötelező, amit a szem kapott. Tandori Dezső azt viszi végig és véghez ebben a kötetben, hogy ő inkább csak ember, aki szállást ad magában annak a rengeteg mindennek, annak a megszámlálhatatlanul sok részletnek, amiben a világ részesíti. Valamennyi anyagi, tudati és érzelmi részlete kiterjedően kitarul a versekben egy, mindennek a megjelenését fogadó ember léte, és a részletek kitarulnak vagy rátárulnak, visszatárulnak a létre; mind a kettő (a lét és a részlet) a maga valóságos élményképeivel mutatkozik, olyanokkal, amik egyszerűek, mulandóak, gyönyörűek és szomorúak. És: „Egyszerűen csak: mennyire szerettünk // S – mennyire? – Kiket? – és nyoma is marad, / »amit úgyse lehet megírni«, / mondja felügyelőné, s ez így van, // Volt ez – van ez –, és lesz majd, hogy nyoma lesz / az, ahogy megírni nem is lehetett...” És ha arra utaltunk, miszerint a Szép Ernő-idézet hívja fel figyelmünket a kötet egyik fontos tulajdonságára, akkor ez: „ahogy

megírni nem is lehetett”, a másakra; ennek az „ahogy megírni nem is lehet”-nek a vállalása és munkává cselekvítése a versben az alapvető álláspont itt. Aszerint, hogy az élet, az úgynevezett lényege kimondhatatlan, visszadhathatlan; nyomai vannak csak, sok-sok nyoma van; utalásai vannak azokban, amiket megélünk és felfoghatunk. És van ebben a megoldhatatlanságban valami szintén kimondhatatlanul nagyszerű, valami fogalmásíthatatlan teljesség. Ez van – röviden – ennek a könyvnek a verseiben.

Kukorelly Endre: *Manière*
Magvető, Budapest, 1986.

A szó: *manière*, modort is meg eljárást is jelent. Kukorelly Endre második kötetére vonatkoztatva: modoros eljárást; mesterkéltné, modoros utánzását valaminek, olyan valaminek vagy valamiknek, amelyek valóságosan mesterkéltek, utánzók és hamisak. Az ilyen mesterkéltségek attitűdjét tette eljárássá Kukorelly Endre, és tette a modorosságot formai módszerré is. Ezzel – és ezáltal – ironikusan, sőt szarkasztikusan bánhat azokkal az emberi tényekkel és jelenségekkel, amelyek kisszerűek, banálisán evidensek és vesztélyesen nevetségesek. Vagyis éppen a mesterkéltséggel, az érzelmi és szellemi utánzatokkal epatíroz, karikírozza a valóság „manirizmusát”. És mivel ez az ironia egyszersmind érzelmileg egyre inkább kitakaródnak, tiszta fájdalomig meztelenedő, a *manière* önmaga nehéz élményét éli meg ebben a kötetben; korszakkal teremtett és alakított modor játssza el drámáját és végzi el egyik önértelmezését, majd hozza meg katarziszát.

Labancz Gyula: *Hajnali dramaturgia*
Magvető, Budapest, 1987.

Labancz Gyula negyedik kötete változást, átalakulást mutat; lírája felvillanyozódott, kötetlenebb, kitarulkozóbb és közlékenyebb lett. A költő kedélye teljesebben bírja és igényli most azt, ami valóságosan van; in-

kább közvetlenségben, mint szubtilis tudat- és érzelemállapotokban tartja meg az élményeket. Ezért nagyobb és elevebb a közlékenysége, a „feljegyző” kedve: az állandó verstudósítás a benyomásokról, történésekről, rácsodálkozásokról, felismerésekről. Eképpen kerültek állandó életbe, állandó „játékba” a kötet versei – és sokoldalúságba; nem „valóságfeletti aforizmák”, ahogyan korábban jellemezték őket. Változott – ennek megfelelően – a formaélmény is. Labancz Gyula nem adta fel ugyan a „purista” közlés-módot, illetve a szűkszavú formát, de formaszűkszavúsága teltebbé, matérikusán teltebbé vált; a versek többsége megőrizte keletkezése állagát. A forma most is pontos és finom, mégis magán viseli – mégpedig előnyére – az élevenítségben rejlő változandóságot.

Pálinkás György: *Názáretben nincs hol landolni*
Magvető, Budapest, 1987.

Pálinkás György új, belső, azt is mondhatjuk: tartalmi formát munkált ki második kötetében; és új formai gondolatmenetet, szó- és asszociációvezetést. Grammatikája, lírai grammatikája ettől eredeti. Emellett feltűnően szervezett és egyszersmind mozgalmas és változatos a Pálinkás-vers. Racionális ízlés és racionalizált élmények építik fel a verset, nagyvonalú érzelmi szerénységgel. Pedig a tartalmi hangzás nem feltétlenül új, sőt olykor akár banális is, ha a harmincévesek általánosuló témaprogramjára és témaszemléletére gondolunk. Pálinkás György azonban a téma más aspektusait és más minőségét keresi és próbálgatja. Nála is tagadhatatlan a közérzetkrízis és -kritika, az eszmei rezignáció és a tanácstalan hiányérzet, de tagadhatatlan az a tárgyyszerű fölény is, amely kiemeli az említettek közül, illetve áttemeli a vitális elviselésbe legalább. Mert Pálinkás György nem kompenzálja az életbevágó banalitásokat megoldásokkal, hanem életbevágó megoldatlanságban és – tegyük hozzá – éppen olyan valóságban tartja őket. Problémahelyzete ezért „tárgyalóképes” és igazán líraképes.

Ladik Katalin: *Kiűzetés*

Magvető-Forum, Budapest–Újvidék, 1988.

Ladik Katalin a jugoszláviai magyar irodalom egyik legjelentékenyebb, legérdekesebb és – sokak véleménye tükrében – legfeltűnőbb alakja. Ennek ellenére nem extravagáns lírikus. Egész eddigi életműve azt bizonyítja, hogy klasszikus teljességében értelmezi az ember és természet viszonyát éppen úgy, mint az érzelmeket, a szenvedélyeket; Ladik Katalin természeti voltukban, hagyományosan kívánja megélni azokat. Ahogyan a hatvanas években jelentkező avantgarde lírikusok többsége, ő is az ilyen „klasszicizmusból” eredően merészen korszerű. Nem az elkülönülés vagy a különködés költője, hanem sokkal inkább az eleven hagyományé; az eredeté és a folytonosságé. Számára az egyszisztencia szétbomlása, elszigetelődése, bár nagyon is számol vele és nála is állandóan jelen van, mint eredmény használhatatlan, elfogadhatatlan és kibírhatatlan. Ebből az elfogadhatatlanságból, ebből az elviselhetetlenségből alakult ki az igen egyénien drámai formaélmény és formahelyzet, melyben életösztön erejű érzelmi tényé válik az érintett szembeszegülés és küzdelem. Ezt cselekményesíti vers-folyamatában ez a verseskönyv, mely Ladik Katalin 1962-től 1985-ig közölt verseinek a válogatását tartalmazza.

Oravecz Imre: 1972. szeptember

Magvető, Budapest, 1988.

„...hát, nem különös, még mindig nem hagynak nyugodni a részletek, tovább élnek bennem, tőlem szinte függetlenül, és kényszerítenek, hogy foglalkozzam velük, kínoznak, gyötörnek a hogyanok és a mikéntek, még most is, mikor a részletek összegén, az egészen már túl vagyok” – írja Oravecz Imre a kötet egyik darabjában. Minek a hogyanjairól és mikéntjeiről van szó? A szereleméről, a költő szerelmeiről. Oravecz Imre azt az élményt írta meg, milyen a szerelem, milyen a teljes-társ viszony; milyen volt, milyen nem lehetett. Ahogyan vele történt, végül is meg

nem valósulássá vált, gyógyíthatatlan bonyaldalmakká és egyedüllétté, és amíg odáig vezetett, addig is kínokkal, lemondásokkal, nehéz meghasonlásokkal, érzelmi és erkölcsi kudarcokkal volt teli; ezek voltak az eseményei. Alkati sors, vagy az érzelem, a szerelem korhelyzete, koradottsága hozta-e így? A versek organizmusát nézve az említettek kölcsönhatása; a személyiségalkat megnyilatkozása a koralkat iránt, és fordítva. Oravecz Imre kötete ezért nem magánvallomás, öntépelődés és „alanyi” gyötrődés csupán, hanem általános emberi kisugárzású konfesszió is.

Györe Balázs: *A 91-esen nyugodtan elalhatok*

Magvető, Budapest, 1989.

Györe Balázs verseskötettel jelentkezett először a nyilvánosság előtt. Ez a munkája próza, a szerző naplóregénynek nevezi, melynek tartalmi szándéka az önmegfigyelés és az önértelmezés, az önértelmezés révén pedig a valóság érzékelése, felismerése. Ezt a szándékot áthatja – többek között – az a kényszer is, miszerint otthontudatra, személyiség-identitásra, az öntisztázásához hozzásegítő elsődleges élmények felidézésére feltétlenül szükség van. Györe Balázs azt tapasztaltatja gyermekkorához láncolódó történeteivel és emlékeivel, hogy mindenkinek meg kell találni a helyét és élete célját szűkebb-tágabb környezetében; példaképekre, társakra, szövetségesekre van szükség; szüntelenül választásra és értékeink védelmezésére kényszerülünk a mind nehezebben értelmezhető valóságban. A naplóregény tehát, noha közös múltunk és a tényekkel viaskodó emberi tudat a tárgya, tulajdonképpen jelenközpontú. Egy értelmes létezésre áhító életideált és módszeres eszmélkedésre készítő létmegélési lehetőséget kínál olvasóinak. A felidézett gyermek- és ifjúkornak sok eleven reáliája van a naplóregényben – és gazdag, pontos költészete. Ritka szép, rezdülékeny és egyszersmind súlyos próza Györe Balázsé; természetes élménypróza.

Összeállította: LADÁNYI István